

Inhoud

Deel I

Proloog 13

JANUARI – 1900-1914

Amsterdam 23

Parijs 26

Londen 38

Berlijn 51

Wenen 66

FEBRUARI – 1914-1918

Wenen 87

Ieper 99

Cassel 110

Verdun 117

Versailles 123

MAART – 1917-1924

Stockholm 148

Helsinki 159

Petrograd 170

Riga 191

APRIL – 1918-1938

Berlijn 211

Bielefeld 247

München 257

Wenen 272

MEI – 1922-1939

Predappio 288

Lamanère 298

Barcelona 315

Guernica 324
München 332

JUNI – 1939-1941

Fermont 347
Duinkerken 354
Chartwell 363
Brasted 372
Londen 375

JULI – 1940-1942

Berlijn 387
Himmlerstadt 399
Auschwitz 408
Warschau 419
Leningrad 425
Moskou 430

Deel II

AUGUSTUS – 1942-1944

Stalingrad 465
Odessa 474
Istanbul 483
Kefallonía 490
Cassino 498
Rome 505
Vichy 509
Saint Blimont 516

SEPTEMBER – 1944-1956

Bénouville 531
Oosterbeek 540
Dresden 547
Berlijn 557
Neurenberg 565
Praag 570
Budapest 591

OKTOBER – 1956-1980

Brussel	605
Amsterdam	619
Berlijn	626
Parijs	634
Lourdes	643
Lissabon	651
Dublin	662

NOVEMBER – 1980-1989

Berlijn	683
Niesky	697
Gdańsk	709
Moskou	717
Tsjernobyl	727

DECEMBER – 1989-1999

Boekarest	737
Novi Sad	746
Srebrenica	762
Sarajevo	774

Epiloog 779

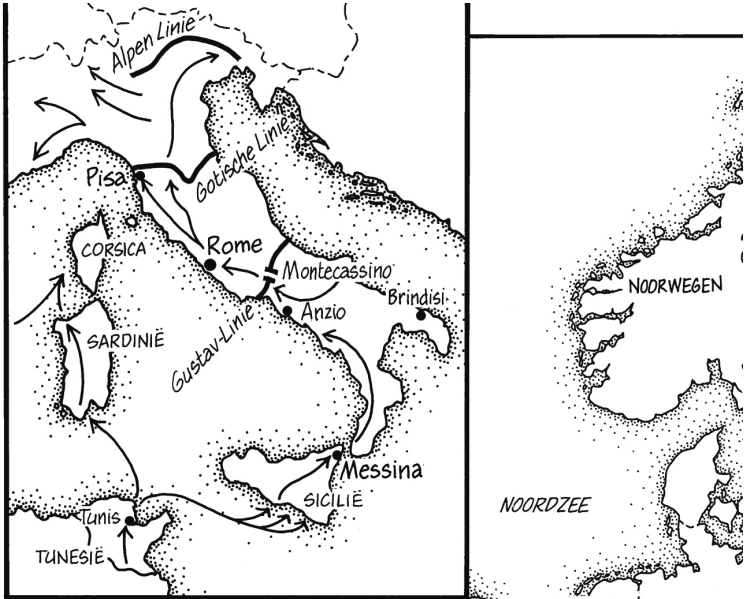
Verantwoording 799

Literatuur 802

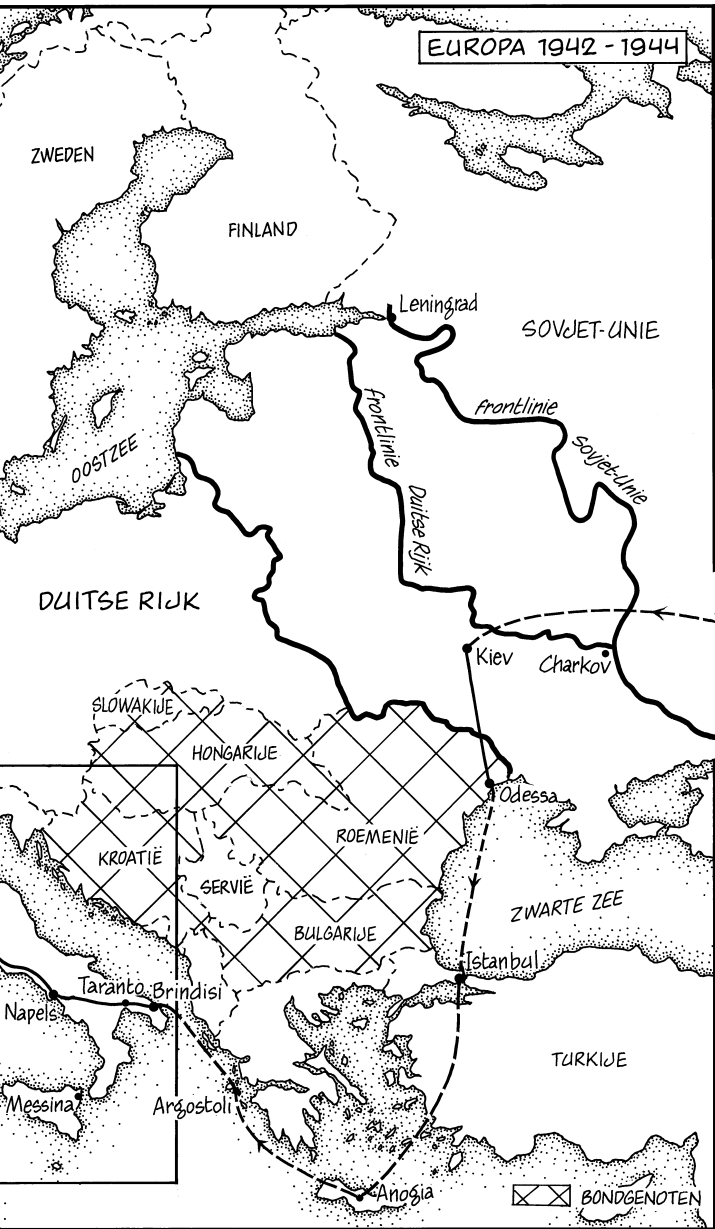
Register 822

VIII

Augustus

EUROPA 1942 - 1944

I

Je moest zenuwen hebben als een paard om mee te luisteren bij het verslag dat een jonge officier uit de staf van Paulus aan de Führer uitbracht. Hij deed dat met een nuchterheid en een vastbeslotenheid, zonder verwijten en klachten, en daarom was het juist zo schokkend. Vaak voel ik me zelf een klootzak, wanneer ik in een kamer in een bed ga liggen, en ondanks alles zonder zorgen slaap.

Generaal Alfred Jodl in een brief aan Luise Jodl, januari 1943.

‘Die “jonge officier”, dat was ik, Winrich Hans Hubertus Behr, Teddy voor mijn vrienden. In de jaren vijftig werkte ik voor de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal, daarna was ik loco-secretaris-generaal van de Europese Gemeenschap. Vanaf 1965 leidde ik twintig jaar lang een telecommunicatieconcern. We maakten telefoons, schakelsystemen, centrales, alarminstallaties, al dat soort zaken. Twaalfduizend man personeel. We wonen nu achter Düsseldorf, in een rustig villadorp. Een prachtige tijd.

Ik heb wel eens bedacht dat mijn overgrootvader, mijn grootvader, mijn vader en ik één ding gemeen hebben: we hebben alle vier in een oorlog tegen Frankrijk gevochten, en we zijn er alle vier gewond geraakt. Ik kan u een klein kistje laten zien met de IJzeren Kruisen van vier generaties erin. Zoiets was, naar de toenmalige opvattingen, een grote eer voor een Duitse familie. Maar het is natuurlijk ook iets miserabels, vindt u niet?

Mijn vader was in 1914 bataljonscommandant. Direct al bij het begin van de oorlog is hij in een bos bij Maubeuge, toen hij met getrokken sabel vooropging bij een aanval op de Fransen, door een granaat geraakt. Zijn hele gezicht, neus, ogen, mond, alles werd opengereten. Hij heeft uren op het slagveld gelegen. Ten slotte is hij opgeraapt, naar Berlijn gestuurd en daar verder verpleegd. Zijn gezicht was volledig verminkt. Hij was totaal blind. Zo heeft hij mijn moeder leren kennen, zij was zijn verpleegster. In 1915 zijn ze getrouwd. Drie jaar later werd ik geboren, op 22 januari 1918. Ik heb dus een vader gehad die mij nooit met eigen ogen heeft gezien.

Mijn hele familie is afkomstig uit de Baltische staten, maar tegelijk was

mijn vader een typische zoon van de Pruisische cadettenacademies, een echte militair van de keizerlijke generatie, net als mijn grootvader. Hij kon ontzettend afgeven op Wilhelm II, maar hoe hij ook schold, hij zei altijd “Unser allergnädigster Kaiser” en “Seine Majestät”.

Hij was kolonel bij de generale staf en hij had leren typen op een blindenmachine, zo deed hij thuis zijn werk. We woonden in een dure wijk, bij de Tiergarten, en we hadden altijd hoge officieren op bezoek. Ook wandelden we veel samen, mijn vader en ik. Ik leidde hem dan door Berlijn, langs de toenmalige Siegesallee met al die gipsbeelden van Duitse vorsten, en dan kreeg ik hele colleges over geschiedenis. Mijn vader zei altijd: “Mijn jongen, je wordt hopelijk toch geen koopman.” Daarmee bedoelde hij: niet-ambtenaar. Hij vond het dienen van de staat het mooiste wat er was, hetzij als officier, hetzij als hoge ambtenaar. Alle andere beroepen, waarbij het alleen maar om geld ging, vond hij tweederangs.

Rond mijn dertiende, in 1931, speelde ik veel met twee andere jongens. Op een dag kwam een van die knapen, een zoontje van een ziekenhuisportier, aanlopen met een zwart hemd. Hij had ook een insigne, een ondergaande zon. Hij zei: “Ik ben bij de Hitler-Jugend.” Hij begon ons van alles te vertellen, over Hitler en over zondagse tochtjes met een vrachtwagen naar buiten. Ik mocht wel eens mee, zei hij. Zo klom ik dus op een zondagochtend ook op die vrachtwagen. Er waren ongeveer vijftig jongens, die allemaal Schillermutsen, koppels en bruine hemden droegen. Onderweg werden er liederen gezongen, er werd haltgehouden bij een café waar schnaps en bier werd gedronken, we reden weer verder, sommigen werden dronken, er werden gore grappen verteld, er werd geschreeuwd: “Juda, verrecke!” Het was, kortom, ruwe arbeidersjeugd, werkloos, niets om handen. Voor hen was het een belevenis, zo’n tochtje. Het was niet mijn slag. Dat was, rond 1931, mijn eerste contact met de nazi’s.

Ondertussen begonnen veel van die deftige joodse families weg te trekken naar het buitenland, rustig en discreet. In 1929 startte onze gymnasiumklas met dertig jongens. Daarvan kwamen, schat ik, zo’n vijftien uit joodse gezinnen, maar eerlijk gezegd dachten we helemaal niet in dat soort termen. Het waren vrienden en klasgenoten. Punt. Toen ik in 1935 eindexamen deed, waren van die hele klas acht jongens over.

Een paar van die oude klasgenoten heb ik een halve eeuw later nog een keer ontmoet, in 1988, toen mijn gymnasium driehonderd jaar bestond. Het was leuk om ze terug te zien. Maar toch. Ik was gedecoreerd militair geweest in de Tweede Wereldoorlog, lid van de staf van veldmaarschalk Rommel, en dat wisten ze natuurlijk allemaal. Ik voelde de vraag hangen: “Hoe heb je daarbij kunnen zijn?” Vijftig jaar treurige geschie-

denis, het vormde een barrière die we tevergeefs probeerden te overbruggen.

1936 was het jaar van de Olympiade in Berlijn. Ik was achttien en voelde me groots. Zoveel verbondenheid tussen de volkeren, zoveel verbroedering. Zo beleefde ik dat. Het jaar daarop ging ik naar de Kriegsschule in München. Ik werd dus officier, misschien wel omdat er voor mijn vader niets anders bestond.

Door zijn werk bij de generale staf was die uitstekend op de hoogte van alles wat er gaande was. “Die halve kunstschilder, mijn hemel, dat zal me een rotzooi geven, voor ons allemaal,” mompelde hij regelmatig. Ik vond dat helemaal niet, ik was wild enthousiast. Ik deed als soldaat mee aan de intocht in Sudetenland met onze Berliner Pantserdivisie. Dat was geen oorlog, dat was alleen maar een feestparade. Overal werd gevlagd, we werden enthousiast binnengehaald, en we dachten: zo wordt Versailles langzaam maar zeker door Hitler ongedaan gemaakt. De intocht in Rijnland ging net zo. Wij, jonge officieren, beseften dat Hitler hoog spel speelde, maar hij deed dat heel handig.

De oudere officieren waren veel voorzichtiger. Toen we in de zomer van 1939 in Pommeren lagen, en er geruchten waren dat het in Polen zou gaan gebeuren, waren die buitengewoon somber. “Die kerel stuurt aan op een nieuwe wereldoorlog,” zeiden ze. “Dit moet fout gaan.” In die stemming trokken we op tot tien kilometer voor de grens. Toen kwam het bevel om weer dertig kilometer terug te trekken, en al die oude officieren zetten het opgelucht op een drinken: “Goddank, toch geen oorlog. Hitler heeft het weer eens geflikt.” Dat was het moment waarop Hitler de Engelsen nog achtenveertig uur gaf om aan zijn laatste ultimatum te voldoen, maar dat wisten we natuurlijk niet.

Ikzelf was in die dagen, verontschuldig me, vervuld van eigenlijk maar één gedachte: lieve God, wees toch niet zo wreed voor mijn vader om ook zijn enige zoon in een oorlog te laten vallen. Dat een koerier bij mijn ouders op de stoep zou staan met het bericht: “Uw zoon is gesneuveld”, dat idee joeg me meer angst aan dan mijn eigen dood.

Toen gingen we. De eerste die ik zag sneuvelen, was een jonge collega-officier. De oorlog was een paar dagen aan de gang, we hadden een verlaten landgoed ontdekt, we liepen de tuin in, er stonden een paar auto's, er was een prachtig terras, een eetkamer, en daarin een grote gedekte tafel met zeker twintig borden, en alles er nog op, ham, boter, kaas, gevogelte, noem het maar. Het gezelschap was duidelijk in alle haast van de maaltijd weggevlucht. Ik pak terloops een plakje ham, en terwijl ik me omdraai, zie ik opeens drie Polen tussen de bomen staan, klaar om te